

je tvoj soprog gospod ali tvoj oče gospod. Ti si tedaj gospá; ali soproga sluge tvojega gospoda imenuje se kar naravnost žena. In vender ti gospá in ti gospodičina nisi dostikrat nič bolj študirana, nego soproga sluge. Dostikrat te celó prekosí ona, katero imenuje svet naravnost ženo, v marsičem. Ali ti si in ostaneš gospá ali gospodičina, in ona je navadna ženska.

Pač te povzdigne ta priimek, kaj ne, čestita gospá? In kako te povzdigne! Ne bodem preiskoval, ali te moralično vselej povzdigne, ali morda na kakov drug način. Tudi ne trdim, da je ta priimek nemoralichen. In res je tudi, da bi te svet obsodil krivo, ako bi ne hotela, da te nazivljó ljudje takó. Marsikatera druga bi bila vesela, ako bi se mogla pustiti nazivati tako. In ti imaš to prednost. Kako srečna si!

Vender kaj hočem s tem reči? Nauk, ki ti ga hočem dati v tem poglavji je ta: Ženska, bodi ponižna! Ti rasteš in se krepíš le s svojim možem in ti padaš in se rušíš le s svojim možem. Ako on kaj veljá, veljaš tudi ti kaj; njega propad je tudi tvoj pogín. Zato bodi ponižna, spominjaj se svoje odvisnosti od njega; in uči ponižnosti tudi svoje hčere.

Da, posebno našim zdanjim hčeram bi bilo zeló treba nekoliko ponižnosti. Kajti oné so pač izvanredno predrzne, trmaste in zraven zeló abotne; ali le ponižne niso. In vender kako ljubeznjiva stvarica je ponižna deklica. Užé, ako beremo o kaki tako redki stvarici. Ali v resnici naj bi ne bilo tacih! To bi bilo vender preveč.

Kaj je tedaj storiti? Treba je ohraniti hčere v vedni odvisnosti. Ali slišim užé vprašati: Ali hči ne bode postala na takov način nikdar samostojna? I, kdo jo tudi sili? To je ravno prokletstvo naše zdanje vzgoje, da vzgojamo tako samostojne ženske, kakor so profesorice, doktorice i. t. d. Odvisna bodi hči najprej od svojih starišev, in pozneje od svojega moža. Tako je najbolje za njo in za možá. Gorjé, kjer vlada ženska! — In ako ne dobí moža? slišim zopet vpraševati. — Ako ga ne dobí, ga nima tudi; jaz ji ga ne bodem preskrboval; in tudi ne mislim spisovati knjige o vzgoji onih hčerá, ki imajo namen, postati enkrat stare in zarjavele device. Ako dekcle ne dobí moža, je največ sama kriva, ker ravná ali ko tica, ki visoko leta, in nizko obsedí, — ali ko ona štirinogata žival, ki rije le po blatu.

Dalje, ako hočemo vzgojiti ponižne ženske, ne laskajmo se jim, in ne narejajmo iz njih učenjakinj. O ženski učenosti vender bodemo govorili o poznejih poglavjih.

(Dalje prihodnjič.)

Knjiga Slovénka

v

dobah XVI. XVII veka.

Predgovorček dežele Štajarske, Koroške in Kranjske slavnih velikašev sinovom, vsej viteškega stanu plemeniti mladini.

Ker pa pri nekterih bodisi malo previdnih bodisi manj vzobraženih tudi taki, ki ménijo, da je svet celo majhen, češ, ker se nikdar niso oddaljili od očetovskega doma, ali če so se, jim ni bilo veliko mar, kaj drugod biva ali se godí, o Slovenskem našem jeziku (de Slavonica nostra lingua) brez ljubezni sodijo in govorijo, ti bodo torej mislili, da bom jaz o Slavenih (de Slavis), češ, o neznatnih ljudeh, kaj brez premislika povedal. Zatorej se mi je vredno zdelo na tem mestu globokeje poseči, vendar to reč prav ob kratkem pojasniti. Ne mislim pa s Slavenskim imenom (Slavico nomine) kakega ljudstva skritega v neznatnem kraju ter z gotovimi in kaj ozkimi mejami ograjenega. Temuč imenujem in zapopadam s tem imenom vse kraje in ljudi, karkoli jih ali Slavenski

(Slavice) govori ali se kar največ v besedah vjema, ali katerim se očitno vidi, da so nekako v svaštvu in v sorodstvu s Slavenskim jezikom. Kar jih je pa dozdej spisovalo zgodovino ter v njej preiskovalo ljudstev izvirek in njih nrave, vsi se vjemajo v tem, da Heneti, Veneti ali Venedi, Vindi, Vandali in Slaveni so isti narod ter enega in taistega izvirka. Ako tedaj katero si bodi ime izmed povedanih temu narodu daš, spoznaš, da taisto pomenja. Kajti vsi ti pridevki pripadajo jim po selih pogostoma in velikrat preminjenih, samo poslednji pridevek Slaveni po delih slavno izvršenih je temu narodu došel po njegovem zasluženji. Slava namreč našim ljudem zaznamnja gloria, tedaj se Slaveni (Slavi) imenujejo kakor hvalni, častni i slavni. Vsaj prvega pomena besedi ne bo nikjer nihče praveje razlagal, kakor iz vsakteremu narodu lastnega jezika. Kteri pa na to ne pazijo, pregrešijo se dostikrat prav hudo. V dokaz nam biti more marsikaj. Naj namestu mnogih povem le eno. Mnogi bi namreč radi uganili, kaj Nemcem prav za prav pomeni ono dostojnostno in častno ime Marchschalch. In v tej reči mi je najbolj všeč ne napáčna sumnja preučenega moža doktorja Jeremije Hombergerja, ki pravi: da je starim Nemcem beseda Schalch zaznamnjala ministrum oskrbnika. In če je temu tako, kdo bo torej dvomil, da Marchshalch je to kar mejni oskrbnik? Kajti iz zgodovine vemo, da so pokrajine (marchias) z veliko previdnostjo bile omejene, da so krotili in odganjali na Nemškem tudi naše ljudi, takrat še pogane. Da bi tedaj med gotovimi mejami se zdrževali, napravljene so bile okrajine ali posadke; od tod okrajina v Daniji, Brandenburgu, v Mišnji in Turingiji itd. Iz jedine besedice shalch se torej razvidi, kaka je bila služba in kaka dostojnost Maršalkov. To namreč kar mejnega oskrbnika. Od tod tudi ona najviša dostojnost med prvaki v cesarstvu Archmaschalcha, kar vže kažejo znamenja, s kojimi se kinči, z mečema namreč navskriž položenima, da je oni veljak prvi med njimi, ki zapovedujejo pokrajinam ali posadkam. O prvem delu besede ni mi veliko razpravljati, nekoliko je treba prejšnjim vekom spregledati, ker so sicer v državnem življenji vse jako krepostno in previdno prav oskrbovali, čeravno so v dejanskem imenovanji rabili tudi v velikih rečéh sim ter tje grozne besede (kajti bolje tedaj po svojih učiteljih ne podučeni). Pač nič ni bilo treba grških mešati z nemškimi besedami. Grški (kakor mislim) archi so poznejši prelagali z Ertz: od tod prihajajo Ertzbischoff. Erztmarchschalch. Erzthertzog itd.; kako dobro, naj sodijo drugi. Zdaj naj v rabo sprejete se rabijo. Pa da se vrnem k imenovanju naših ljudi, namreč Slavenov. Kakor bi namreč po pravici kdo rekel, da je Germanom ali Alemanom ime od tod pridejano, ker so bili gar manne ali alle manne, kar je kakor se bere tudi Karolu Velikemu bilo po godu: tako bi tudi ne grešil, kdor Slavene imenuje po Slava, namreč po besedi značéci gloriam. Da so torej Slaveni dobili ime od slavno zvrševanih del, to ni nejasno. A to ime ni bilo prazno pri našem ljudstvu. Kajti občna in vseh časov zgodovina spričuje, da ta narod je bil slaven zaradi vojnih kreposti in strašen mnogim drugim ljudstvom. In oče zgovernosti Ciceron nekje tega ne zanikava, rekoč: Dalmati so vedno sloveli za bojevite. Kajti enakogovorečega ljudstva od našega ne ločim. Pa čeravno so se nekteri drznili reči, da od bahanja je ime došlo našim ljudem, vendar se ne manjka več preučenih mož in to tudi Nemcev, ki trdijo, da se to našemu ljudstvu brez krivde pritikuje največ iz sovraštva, ker iz vedne in resnične zgodovine sprevidijo, da se besede z rečmi prav vjemajo. Tedaj kaj čuda, če izvrstnih in slavnih bodisi svojih bodisi tujih del kdo ni kar zamolčal, ali v prosti in ljudski besedi prav in dostojno ni obravnaval? O volih vsaj najpravejše pripoveduje oratar, o vetrovih mornar, o ranah pa vojak. Tudi pregrehe baharije ni koj obdolževati tisti, ki slavno dejanje razkazuje v resničnem pripovedovanji. In kdo bi pač sanjaril, da toliki in tako množni narod se je mogel brez pravice in brez

izredne modrosti v vojski vladati in brzdati, ali da bi bil mogel brez posebnih omenjenih in drugih vojnih kreposti toliko in takih pa tako dolgih in neprenehanih bojev malo da ne po vsem svetu dovršiti? Ktero ljudstvo bilo je slednjič kdaj tako brezpametno, da bi si bilo grdobe ali zadolženja ime samovoljno prilastilo ali da bi si sramotno ime nadeti pripustilo brezkazno.

Če kdo vže preiskuje prvi začetek pa starodavnost Slavenov, našel bo, da ta narod je silno star. Kajti ob oni vojski Grkov zoper Trojo so Heneti poklicani na pomoč prišli sosednjim Grkom. In ako se časova doba prav preračuni, pokaže se popolnoma, da se je vojska Trojanska vojevala okoli tisuč let po vesoljnem potopu. Vidi se torej, da naš rod spada med najstarejše. K temu še prištej, da eden in isti in sicer vzajemni jezik služi našim ljudem pa prestarim enakogovorečim Misijanom, ktere sedaj imenujejo Bošnjake. Imajo namreč Misijani še sedaj črkopisje staro in lastno ter našemu jeziku prav pristojno, z Grki kot sosedji skoro povse soglasno pa vzajemno z Možoviti in Ruteni. Od teh se Hrvatje po svoji pisavi in po pismenih znakih sicer ločijo: a po imenovanji in veljavi, kakor tudi po govoru (kar bode malo pozneje razvidno iz gotovih kazal) se ne razločujejo.

Kar pa tiče prostranost Slavenskega jezika: Le obrnimo sedaj oči na okrog in ozrmo se tudi povsod, preglejmo kraljestva, ogovorimo ljudstva enakogovoreča, našli bodemo res, da Slavenska beseda razširja se po največem delu sveta, ako ne po vesoljnem svetu. Zakaj na jugu poseli so ves oni zaliv Jadranski, ki se zato tudi imenuje Venetski, kjer stoji ono znamenito mesto Veneta (Benetke — po našem ljudstvu tako imenovano), ki gledé na prostornost, srečnost, previdnost in na bogatije v tej dobi mnogo previšuje vse nekdanje i Grške i Latinske države (Rimsko se vé, nekdanj svetá vladarico, zmir izjemljem). V te kraje so namreč pod voditeljem Antenorjem po Trojanski vojski prišli najprej. In to kaže, da Padova, vse Evrope najslavnejša akademija, Benečanov oblasti podložna, je mesto od Antenorja sezidano in imenovano. Celo v Afriki sami, kjer so si nekdanj Slaveni napravili sedež in vladarstvo, se jih ne manjka, ki še sedaj govorijo Slavenski (Slavice). V Aziji, razun meščanov in se vé da brezdelnih ljudi, pa ki vedno domá posedajo ter držijo z Grki, oni govorijo Grški. Ostali vsi, kakor na dvoru Turškega cesarja, vojaci namreč životni stražniki, ktere nazivajo janičare, tako oni, ki služijo v vojski, vsi ti pravim govorijo naš jezik in si pišejo vse s črkami, ki sem jih v posebnem kazalu dal natisniti ter jih Cirilske zovem. In ta naš jezik je v Turškem cesarstvu tako razširjen in navaden, da bi po svoji razširnosti in rabi skoro prekosil dom in jezik Turkov. Proti severju in prav ob severju so Moži ali Možovitje in Ruteni (Mofhi seu Moshovitae et Ruteni), ter vsi tisti, o kterih Ptolomej piše, da so v last dobili Venediški Severni zaliv. Mej tem Venediškim in Venetskim (Venedicum et Venetum) Jadranskim zalivom v sredi so Litvani, Poljci, Čehi (Bojemi), Lužičani ali Vendi na vsaki strani Labe, Moravci, Valahi, Rasciji (Rascii) in največ Bulgari. V Avstriji pa jih je velik del, ktere je Turški trinog z njih sedežev pregnal, ta in unkraj Donave, kteri obdelujejo zemljo in njive. Na spodnjem Štajarskem jih je velik del: tod posebej imenovani Slovenci (Slavi — po domače jih zovejo Bezjake — Besjakos). In malo niže, vsa Požega: Vsa Kranjska naša, in velik del spodnje Koroške: Kraševci (Chorusci), Istrijani vsi, dotikajoči se onega mesta, ki se zove Pola, Benečanom podložno, pozidano od Argonavtov, kakor poroča Strabon. Po vseh teh kraljestvih, pravim, in po njih pokrajinah ljudstva, Slaveni so in Slavenski govoré, in tako od morja do morja govorijo en in isti jezik, to je Slavenski. Ako bi pa kdo zarad nekakega razločka v izgovarjanji in pisanji ne hotel pritrđiti, da so vsi ti enakega jezika ali Slaveni, ta po mojem dozdevku z nobenim drugim tehtnejšim vzrokom tega ne storí, kakor ko bi menil, da nemški jezik pač znajo Mišnjani, Svevi pa njihovi sosedje, drugi pa, kakor so Belgijani in Saksonci

ter njim najbližnji, da ga ne znajo. Ker pa vse te za Nemce in tudi skupnega domačega imena zavoljo vzajemne jezikove rabe namreč vredne štejemo. Zakaj ne bi iz enakega vzroka omenjenih narodov, ktere so že stari imenovali Henete, Venete, Vinde ali Vende, ne nazivali tudi Slavenov? Manj skoro se mej vsemi temi narečji loči izreka, kakor to mej Mišnjani, Saksonci, ali Belgijani. In v priporočenje Slavenskega jezika zdí se pripomore tudi to ne malo, da ne tolikanj zunaj kot znotraj po Nemškem so tudi imenovanja kraljestev, knezov, viteškega reda, starih rodbin, mest, rek in vasi poznamnjana s Slavenskimi besedami. Moši se imenujejo od mož, kar pomenja vir. Ruteni ali bolje Rusi hočejo se zvati kakor Rossojenci, to je, disseminati. Poljci imajo ime od pojle, to je, a campo. Bojemi imenovani od boj, kar znači bellum, od koder tudi Bavari, to je, Bojari ali Vojari, to je duces. Moravi po reki Moravi. Ogrom celó se je tudi tolikanj priljubil Slavenski jezik, da so nekdanje svoje četrtne oblastnike nazivali vojvode (po besedi nemško Hertzogen), to je, exercitus duces. Po domače spačeno pravijo vajda. Bili so pa oni, če se ne motim, vojvode ali oblastniki v kraljestvu Ogerskem, dokler je še bilo celo, na Erdeljskem eden, kakoršen je bil Huniad, res Ogerski Ahilej, oče kralja Matije. Drugi v Sepusiji (in Sepufio), tretji v Valahiji, četrti v Rasciji. Tudi ono mesto stoječe ondi, kjer se Sava in Donava stekate, Alba Graeca, Nemci pravijo Griechisch Weissenburg, ima ime Henetsko, namreč Welgrad. Pomerjani tudi imajo ime a pri morju, kakor če rečeš marini ali accolae maris. Torej se vodje Pomeranije zovejo one pokrajine gospodje. Vodje Meklenburški (Megapolenfes) so tudi Henetov vodje, in imajo ime od Stari Grad, kar znači staro trdnjavo, selo namreč utrjeno. Kakor i oni veliki vodja Mošus (Mofhus) svojo poglavito stolico zove tudi Stari Grad. In Turškega Cesarja stolica Constantinopolis imenuje se Car grad, to je, Caesaris arx. Glavno mesto Štajarske kliče se Grac popačeno, praveje Gradec, to je, Arx. Mejni grofje Brandenburški so Slavenov ali Vandalov vodje: In presvetli knez Saksonije, volitelj, premilostno ohranjuje in brani več Cerkvá, katerim rabi Slavensko narečje. Preslavno mesto Lipsko (Lypfia) ne le zarad blaga, ki se tukaj iz daljnih dežel zлага in daje kot tržišče onih krajev ampak tudi zastran gojitve vseh prekrasnih umetnosti in pobožnosti jako cvetoče, Avgustu presvetlemu knezu volitelju itd. podložno, ima še doslej Slavensko ime, kajti ima ime od lipa, kar vsem Henetom ali Slavenom pomenja drevo tiliam, nemški Linden, morebiti zato, ker je v tem kraji raslo obilo lip. Mesto Hemnicija (Chemnicium), sloveče zarad premnogih kaj prebrisanih glav, kakor zarad Jurija Fabricija, blagega spominja, pa g. Martina Chemnicija, ima ime od Kamen, kar znači lapidem, torej Kamenica, zvana nekako lapidosa. Sredi pota med Lipskim in Vitebergo (Wittebergam) je gradič, ki se sploh zove Dúben, ima ime od Dub, kar zaznamnja quercum. Od tod Dubina quercetum. Pa idimo vže bliže na obrežje reke Labe, prašajmo, kakošna imena kažejo bližnji naseljenci. Navesti hočem pa v tej reči ne samo svoje dozdevke. Viteberga, vsemu svetu znano mesto, če bolj na tanko reč pretehtamo, dozdeva se to ime, katero sedaj ima, novo in blezo popačeno: kajti če se imenuje od Bele gore, kakor bi se zvalo nekako v Saksonschem narečji: ne vidim, zakaj ne bi se klicalo mari Schwartzberg. Ker tam ni nobene gore, ni bele ni černe, kadar ono mesto leži na planoti. Torej je bolj verjetna domnéva tistih, ki mislijo, da se ono mesto zove beli Brud, to je Album trajectum ali Beli Breg, da je Alba ripa. Kajti bolj prav zove se menda po brodu, kateri je bil nekdanj in dokler niso rabili mostovi, ondukaj bolj sloveč mimo drugih, ali od belega brega, kakoršen se tamkaj kaže očém. Iz enakega vzroka, ako se ob reki Labi više pomaknemo, prikažeta se nam koj Pretin pa Preč, kterima se še danes vidi, da imata ime od brodov. Tako se Torga brez dvoma zove po tergu, kar pomenja forum ali mercatum ali castellum.

In da pustim druge, podajmo se k staremu mestu po imenu Mišnja, katero je vsej krajinji dalo ime, ter je sloveče kot sedež škofa in mejnega grofa vse tiste pokrajine. Od kod čemo ugibati — da prihaja to imenovanje? Po Slavenskem jeziku ga bode treba loviti. Ker ako ga izpeljemo iz majcen, kar znači parvum, se naslov ne pristoji ni mestu ni vsej pokrajini, vzlasti tako stari in tudi sloveči. Morebiti kdo poreče, da ni neprimerno, da ima mesto ime od Misni, kar znači vrbnum. Kajti mestu pomenja Henetom vrbem, torej pridevek mestni vrbanus. Ako torej smemo eno samo črkico ali izpustiti ali mehkeje izreči, se pokaže, da od mistnih ali misnih to je vrbanis prav po znamenitosti ono mesto pa tudi vsa okrajina ima svoje izvirno ime. In ako sem v tem ugibanji kaj zgrešil, naj mi oprostijo, kateri imajo bolj resnična in rečem bolj pristojna, da jih povedó. Tacih je jako mnogo po obrežji reke Labe in po vsej Mišnji, in ker starejših imen mimo teh, ki so jim jih nekdanj bili nadeli naši ljudje, nimajo: sklepa se lahko, da naš rod teh krajev nekdanj ni le imel v posesti, temuč da je ondi zapustil tudi naslednike. Ti so narečje sicer premenili, sploh namreč govorijo nemški, po rodu so vendar prav za prav Heneti. Koliko je sicer v vsakem stanu in pri vseh pogodbah, sosebnost pa pri pravem oznanovanji resničnega nauka o Bogu do tega, da človek zna jezik tistega ljudstva, s katerim mu je opraviti, to vsakdo lahko sprevidi, ako tudi jaz molčim. Ker je pa ta Slavenski jezik (Slavica lingua) jako razširjen, in se tudi po velikem ter poglobitnem delu Nemčije razprostira: niso torej grajati tisti, ki se nekoliko s tem trudijo hoteči ta jezik ohraniti in razširjati ter tako tudi pojasnovati. To reč bolj natanko pretehtavši je nekdanj Karel tega imena Četrtri, Česki kralj in Rimski cesar v posebni postavi, aurea bulla jej pravijo, brezdvomno po zrelem prevdarku ter soglasnem privoljenji vseh stanov in knezov vsega rimskega cesarstva ukazal, da poslej naj voliteljev sinovi med poglobitnimi jeziki naučijo se tudi Slavenščine (Slavicam). Prav dobro je spoznal ta premodri Cesar, da bi voliteljev sinovi težko mogli pogrešati znanja Slovenskega jezika (Slavonicae linguae): kedar namreč premnogi izmed knezov za podložnike imajo ljudstva tega jezika. Pač pravilnejše se stori sodba in bolj pravično velikrat proglasi, kedar sodnik sam pravdo i sliši i razumé, kakor oni, ki to stori po tolmačih. Ker je pa ravno to tudi za oznanjevanje slave Božje in v razširjevanje cerkve Kristusove zelo potrebno: kaj naj bi se vse storilo, ne toliko visokorojenim, kolikor tudi drugim, kakor srednjim tako i prostim ljudém, kateri so rojeni k službovanju in ne k gospodovanju in to ne le na enem in ravno tistem pa stanovitnem, temuč tudi na nestanovitnih in raznih krajih, kakor nanese razmera in čas pa sreča.

Nikakor pa ni zamolčati onega prehvaljenega vže omenjenega cesarja Karla Četrtega znamenita in neumrjoča milostnost in ljubezen do roda Slovanskega (genus Slavorum). Kedar je namreč bil podučen, da narod Česki (Bohemorum) izvira od Slavenov (a Slavis), se je predobri knez tega tako poprijel ter si tako k srcu vzel, da ni miroval, dokler je v Pragi svetemu Hieronimu Stridonskemu našemu rojaku posvetil cerkev. In da bi spominj, da so isti narod i Slaveni i Čehi, bil in ostal večer, volil je razun tega, da ondi tudi Slaveni in v Slavenskem jeziku vedno obhajajo in opravljajo službo božjo. Da bi pač dan danes več jih posnemalo tolikega cesarja modri in pobožni ukaz, in da ne bi kakor našega ljudstva tako i cerkve Kristusove sovražili, marveč z vsemi dejanji pobožne vdanosti pospeševali. Nič bi ne trpeli. Pa naj neham zdaj kaj več naštevati o jeziku Slavenskem. Kajti jaz ne dvomim, da bode vsak pametni človek tej moji sicer priprosti a resnični razlagi prav dal in z menoj trdil, da se narod Slavenski (gentem Slavicam) za najstarejši in najmnogejši, po vsem svetu skoro razširjen, in tudi ne tako zanikaren, ampak mej najbolj spoštovane po pravici šteti mora, in da jezik njegov je prepotreben, da se ga naučimo nič manj kakor kterega koli drugega.